

СТАНДАРТИ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ США: ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ШТАТІВ НА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ К-12 (2019–2023 рр.)

Д. А. Трюхан

Запорізький національний університет
dmitrytriukhan@gmail.com
ORCID 0000-0001-5902-6692

Ключові слова: США, освіта К12, історична освіта, освітні стандарти, освітні програми, історичний наратив.

У статті розглядається процес розробки та перегляду освітніх стандартів (frameworks/standards) з історії та суспільствознавства для державних шкіл К12 на регіональному рівні на прикладі штатів Північна Кароліна (2019–2021 рр.) та Південна Дакота (2021–2023 рр.).

Крім того, побіжно аналізується питання ухвалення освітніх стандартів з історії та суспільствознавства на загальнонаціональному рівні. Відзначається, що спроби розробки та впровадження подібних стандартів на федеральному рівні не досягають успіху, маючи лише рекомендаційний характер.

Основна увага дослідження зосереджена на розгляді питання перегляду зазначених освітніх програм на рівні штатів. Згадані процеси ускладнювались політизацією цього питання під впливом широкої національної дискусії щодо расової справедливості та перегляду ставлення американців до власного минулого у період 2019–2023 рр.

Регіональний вимір окресленої дискусії втілюється у суспільно-політичне протистояння та політизацію процесу законодавчо визначеного періодичного перегляду, обговорення та впровадження складових змісту шкільної історичної (суспільствознавчої) освіти. Розглядаючи приклади Північної Кароліни та Південної Дакоти автор доходить висновку, що спільним для обох штатів при перегляді освітніх стандартів стало питання врахування трагічного досвіду американської загальнонаціональної/регіональної історії. У Північній Кароліні основна увага була зосереджена довкола спадщини сегрегації та рабства. У Південній Дакоті головним предметом дискусії стала тема пригноблення корінних американців та рівномірного представлення історії їх громад в освітніх стандартах штату.

У висновках автор акцентує на різниці інституційного впливу на процес перегляду освітніх рамок з історії та суспільствознавства у Північній Кароліні та Південній Дакоті. У першому випадку – критиками виступили республіканці, що визначали пропоновані версії стандартів як «антиамериканські» та «непатріотичні». У Південній Дакоті – внаслідок виключення згадок корінних спільнот Осети Sakowin в ухвалених стандартах освіти штату – критика на їх адресу лунала з боку громадськості штату, представників племен корінних американців та профільних історичних організацій.

US HISTORY EDUCATION STANDARDS: THE INFLUENCE OF STATE POLICIES ON THE FORMATION OF THE CONTENT OF K-12 SCHOOL CURRICULUMS (2019–2023)

D. A. Triukhan

Zaporizhzhia National University

Key words: The United States (US), K-12 Education, History Education, Educational Standards, Curriculum (or Curricula), Historical Narrative.

The article analyzes the process of development and revision of history and social studies educational standards in US public K-12 schools, based on the examples of North Carolina (2019–2021) and South Dakota (2021–2023). The study focuses on analyzing the influence of states' policies on shaping K-12 curriculum content in the aforementioned states.

The additional context of the work is the nationwide debate that unfolded between 2019 and 2023 regarding racial justice and the reassessment of the American past. This national discourse materialized in the confrontation between two incompatible historical visions: the «Narrative of 1776» – a «triumphantly patriotic» account founded on the ideals of 1776 and a «narrative of progress» – and the «Narrative of 1619» based on the ideas of the «1619 Project,» which centers slavery and systemic racism as the foundation for the subsequent development of the US (the «original sin of America» thesis). The central goal of this paper is to analyze how this ideological confrontation impacts the normative frameworks of history education at the regional level. The paper analyzes previous attempts to adopt educational standards at the federal level, such as the «National Standards for US History» in 1992–1994 and the revision of «The Advanced Placement U.S. History Course Framework» (APUSH) in 2012–2015. The author concludes that the failure of these attempts resulted in an institutional compromise, exemplified by the «Roadmap to Educating for American Democracy» (EAD Roadmap, 2021), where mandatory standards were replaced by an advisory, voluntary approach.

Against the background of the historically decentralized US educational system, where previous attempts to create nationwide history and social studies standards have failed, the regional level has become the arena for ideological conflict over the historical content taught to schoolchildren.

The author concludes that the regional dimension (state level) was marked by socio-political confrontation over the content of K-12 history/social studies education and a process of politicization, the nature of which, however, differed by state. A common theme for both states during the revision of educational standards was the need to account for the tragic experience of American national/regional history. For North Carolina, the legacy of slavery and segregation played the main role, while for South Dakota, the focus was on the representation of Native Americans.

Beyond the shared themes, the author identifies significant differences in the institutional processes of history/social studies standard adoption. In North Carolina, an institutional compromise was reached between Democratic and Republican representatives on the State Board of Education. This solution involved including both tragic (the existence of systemic racism and slavery) and triumphant (the fight against racism and slavery) pages of American history. Conversely, the standard revision process in South Dakota was marked by direct executive interference in the legislatively defined adoption procedure by Governor K. Noem. Advocating for a curriculum based on the «founding principles» of America, the Governor's administration led to the complete exclusion of mentions of the Oceti Sakowin community, ignoring resolute criticism from the American Historical Association (AHA) and tribal organizations. The author sees the perspective for further research in expanding the geographical scope of the study of standard revision processes at the state level. An additional direction may involve shifting the focus from standards to other educational documents – curricula, lesson plans, etc. – to assess the full impact of these ideological disputes.

Історична освіта, фокусом якої є навчання «правильній» історії в середній та старшій школі США, це сфера, що протягом становлення та розвитку штатів не була позбавлена гострих суперечок щодо її змістового наповнення. Виступаючи

важливим елементом виховання американських громадян в межах ширшої суспільствознавчої освіти школярів, саме питання змісту – «правильних» чи «неправильних» освітніх програм з історії (що саме вивчатимуть на уроках учні та в якому кон-

тексті) – складало чи не головне питання подібних суспільних дискусій. Новий етап розвитку цього питання відбувся у період 2019–2023 рр., коли в США розгорнулася широка національна дискусія щодо расової справедливості, ставлення американців до власного минулого та до певних сторінок історії Америки, які в ході обговорення пропонувались маркувати як «колоніальні» та «расистські».

Одним з напрямів цієї дискусії, що також перейшла й на регіональний рівень (рівень окремих штатів), став зміст шкільної історичної (суспільствознавчої) освіти та обговорення її нормативних рамок, зокрема – освітніх стандартів. Центральне питання обговорення стосувалося того, якими стандартами та освітніми програмами слід послуговуватись освітянам, оскільки саме стандарти історичної (суспільствознавчої) освіти виступають основним предметом ширшої дискусії щодо ставлення до минулого Америки. Крім того, дискусія щодо стандартів зачепила і питання про те, що саме учні мають вивчати на уроках історії та суспільствознавства, оскільки уроки історії відіграють важливу виховну роль: вони знайомлять учнів з історією країни, її героїчними або ж трагічними моментами, та поміж іншим, прищеплюють громадянські цінності. Згадана вище суспільна дискусія 2019–2023 рр. загострила й наступні питання: які моменти визначати як «трагедії» чи «героїзм» та які саме ідеї та цінності прищеплювати учням під час уроків. Дослідження таких дискусій дозволяє краще зрозуміти сучасне американське суспільство, роль та місце історичної освіти у становленні демократичних суспільств, а також запозичити позитивний досвід для можливого використання корисних практик в українській освіті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Послуговуючись проблемно-тематичним підходом при аналізі історіографії з теми, можемо виділити декілька основних напрямів досліджень: (1) структура системи освіти США та проблема її стандартизації; (2) зміст громадянської/суспільствознавчої освіти (social studies) та ідеологічний вплив на громадянське виховання; (3) перегляд історичних/суспільствознавчих стандартів освіти та боротьба історичних нарративів.

В межах першого окресленого напрямку відзначимо дослідження М. Братко¹, С. Шумаєвої² та

¹ Братко М. Система освіти США: структура, традиції управління, особливості вищої освіти. Освітнологічний дискурс, 2017. С. 252–268. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/478/388>

² Шумаєва С. Розвиток концепції освітніх стандартів. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. Розділ 3: Освітні реформи та інновації у глобалізованому світі

Е. Уейн Росса, С. Метісона та К. Д. Вінсона³. Так, М. Братко зосереджується на розгляді структури освіти США та особливостях її управління, акцентуючи на тому, що сучасний стан системи освіти США детермінований передусім історичним поступом країни. Публікація С. Шумаєвої присвячена огляду історії розвитку освітніх стандартів в американській шкільній освіті. Е. Уейн Росс, С. Метісон та К. Д. Вінсон аналізують освітні реформи у США на початку ХХІ ст. та прослідковують вплив стандартизації на викладання суспільствознавства (social studies).

Згадані дослідники й їхні праці цінні для розуміння структури та механізмів системи освіти США. Дослідження в межах цього напрямку зосереджуються на розгляді системи освіти США як вкрай децентралізованої, що напрями впливає на варіативність стандартизації освіти залежно від штату. Також роботи авторів допомагають простежити певну політизованість процесу перегляду освітніх програм, та дозволили виявити роль федерального уряду у фінансуванні та встановленні стандартів освіти. Так, у роботах цього першого напрямку підкреслюється, що вплив федерального уряду як правило має лише рекомендаційний характер і немає вимоги встановлення єдиних загальнообов'язкових стандартів для всіх штатів.

Другий напрям досліджень присвячений змісту громадянської/суспільствознавчої освіти. Розглядаючи освіту як інструмент виховання громадянських цінностей, дослідники визнають, що політичний та ідеологічний контекст мають суттєвий вплив на її зміст. Відтак, стандарти історичної/суспільствознавчої освіти можуть мати ідеологічний характер, будучи інструментом формування громадянських цінностей учнів.

Дослідження другого напрямку представлені працями Є. Захарової⁴, О. Плахотнюк⁵ та В. Дубров-

американської системи шкільної освіти. Педагогічна думка, м. Київ, 11 червня 2015 року. С. 81–83. URL: https://lib.iitta.gov.ua/714662/1/Tezy%20book_PC%202015.pdf

³ Wayne Ross E., Mathison S., Vinson K. D. Social studies education and standards-based education reform in north america: curriculum standardization, high-stakes testing, and resistance. Revista Latinoamericana de Estudios Educativos. No. 1, Vol. 10, pp. 19–48. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/1341/134139791002.pdf>

⁴ Захарова Є. Організаційно-правові та методичні засади громадянського виховання у США. Педагогічний альманах, 2012. Вип. 16. С. 36–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=pedalm_2012_16_7

⁵ Плахотнюк О. Концепція громадянського виховання у шкільній практиці США. Рідна школа. 2010.

ського⁶. Зокрема, Є. Захаровою досліджується стандартизація виховних аспектів освіти, у межах якої відбувається створення відповідних нормативних документів з громадянської освіти. О. Плахотнюк аналізуючи педагогічні аспекти американського суспільствознавства, відзначає важливу роль прийняття загальнонаціональних стандартів. В. Дубровський зосереджує увагу на філософії стандартів громадянської освіти та досліджує досвід впровадження стандартів громадянської освіти у США.

Наукові праці третього напрямку представлені роботами С. Джексона⁷ та Дж.С. Ергла⁸ та сфокусовані на дослідженні політичного впливу на зміст історичної освіти. Аналізуючи роль держави у формуванні освітніх програм, дослідники відзначають ідеологічне протистояння та відповідні дискусії у ході визначення їх змісту.

Зокрема, С. Джексон аналізує зміст курсів світової історії в рамках перегляду стандартів з суспільствознавства у Південній Дакоті. Науковець доходить висновку про політичну вмотивованість процесу перегляду стандартів, обумовлену «національно-культурною війною» та рухом проти викладання Критичної расової теорії в школах. Дж. С. Ергл зосереджений на темі рабства та історії афроамериканців у межах домінуючого нарративу у суспільствознавчих стандартах Південної Кароліни від 2011 року. Дослідник акцентує на тому, що стандарти не повною мірою висвітлюють рабство та натомість – увічнюють негативний образ афроамериканців.

№ 1–2. С. 72–77. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=rsh_2010_1-2_18

⁶ Дубровський В. Філософія стандартів для громадянської освіти в США. Американська філософія очима українських дослідників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 грудня 2005 р. Полтава: ПОІП-ПО. С. 39–47. URL: https://www.researchgate.net/profile/Serhii-Klepko/publication/348234930_AMERIKANSKA_FILOSOFIA_OSVITI_OCIMA_UKRAINSKIH_DOSLIDNIKIV_Materiali_Vseukrainskoi_naukovo-prakticnoi_konferencii_22_grudna_2005_r_-_Poltava_POIPPO_2005_-_281s/links/5ff4716d45851553a0207fa4/AMERIKANSKA-FILOSOFIA-OSVITI-OCIMA-UKRAINSKIH-DOSLIDNIKIV-Materiali-Vseukrainskoi-naukovo-prakticnoi-konferencii-22-grudna-2005-r-Poltava-POIPPO-2005-281s.pdf#page=38

⁷ Jackson S. The Place of World History in South Dakota's Failed 2021 Social Studies Standards Revision Process. *World History Connected*, Vol. 20, No. 1. 2023. 23 p. URL: <https://journals.gmu.edu/index.php/whc/article/view/3527/1966>

⁸ Jeffrey C. Eargle, J.C. The dominant narrative of slavery in South Carolina's history standards. *The Journal of Social Studies Research*. Vol. 40. Issue 4. 2016. 295–307 pp. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0885985X15000431>

Аналіз праць трьох окреслених напрямів дозволяє відзначити, що наукові праці в межах розглядуваної теми головним чином зосереджуються на теоретичних аспектах системи освіти США. Опрацьовані дослідження дають цінний матеріал щодо децентралізованості американської освітньої системи та варіативності стандартів історичної/суспільствознавчої освіти, водночас лише побіжно окреслюючи проблему розробки та перегляду освітніх стандартів на рівні штатів. Крім того, неповно висвітлюється питання існування/відсутності загальнонаціональних стандартів. Це зумовлює необхідність більш предметного дослідження цих аспектів та відкриває простір для розгляду практичних прикладів у процесі перегляду стандартів освіти.

І хоча наукові праці третього напрямку дають цінні практичні дані щодо перебігу подібних процесів у Південній Дакоті та Південній Кароліні все ж вбачаємо необхідність більш детального дослідження теми та потребу змістити акцент у контекст боротьби за історичний нарратив у ході перегляду освітніх стандартів.

Мета та завдання роботи. Зважаючи на окреслену наукову проблематику, мета роботи полягає в аналізі процесу перегляду освітніх стандартів історичної освіти на місцевому рівні (рівні штатів) у контексті широкої національної дискусії в США щодо американської історії.

Відповідно до мети, логічним для її досягнення видається постановка наступних науково-дослідницьких завдань: окреслити зміст національної дискусії щодо американського минулого та проаналізувати її вплив на регіональному рівні; проаналізувати спроби впровадження освітніх стандартів історичної освіти на загальнонаціональному рівні та інституційний вплив наслідків цих процесів на рівні штатів. Для кращого розуміння регіонального контексту, в рамках даної наукової розвідки, увагу пропонується сфокусувати на аналізі перегляду освітніх стандартів на місцевому рівні на прикладі двох штатів – Північна Кароліна та Південна Дакота, чому і має бути присвячено ще одне завдання: простежити динаміку та нормативні особливості перегляду стандартів у Північній Кароліні та Південній Дакоті, порівнявши ступінь політизації та інституційного впливу на окреслені процеси. Ці два штати є показовими у контексті конфронтації за зміну у шкільних стандартах, тому саме на їхньому прикладі можна проілюструвати специфіку ставлення щодо місця в історії питань рабства та корінних народів.

Виклад основного матеріалу. Задля кращого розуміння контексту теми та детальнішого розгляду освітньої проблематики, варто окреслити особливості освітньої системи США. Освітня політика у США реалізується на трьох рівнях: федеральний, місцевий (штат) та локальний (шкільний округ). На федеральному рівні за освітню політику відповідає Департамент освіти США (United States Department of Education). Функціонал цієї федеральної агенції полягає в реалізації освітньої політики президента, ухвалених Конгресом законів, а також координації грантів та федеральних освітніх програм⁹.

На місцевому рівні освітня політика впроваджується Радою освіти штату (State Board of Education), що відповідає за розробку та ухвалення освітньої політики та Департамент освіти штату (Department of Education), у сфері відповідальності якого знаходиться процес впровадження прийнятої освітньої політики. Однак, їх роль може різнитися залежно від законодавства штату¹⁰. Та спільним знаменником є те, що Ради освіти встановлюють освітні цілі та стандарти, у той час, як Департаменти освіти (як адміністративні установи) забезпечують реалізацію розробленої політики та програм¹¹. У межах повноважень штату також знаходиться встановлення та періодичний перегляд рамок (frameworks) історичної освіти, що знаходять свій вираз у вигляді освітніх стандартів (standards) – формуючи зв'язку рамки/стандарти (frameworks/standards), а також безпосереднє впровадження навчальних програм (curriculum).

Локальний рівень представлений шкільними округами, якими керують обрані Шкільні ради (School Board). У США налічують близько 13 000 шкільних округів¹². Шкільні ради гнучкі та автономії в адаптації освітніх стандартів штату та навчальних програм відповідно до потреб учнів громади.

Дана децентралізація освітнього процесу посилена високою автономією кожної конкретної школи та вчителя. Окремо варто зазначити, що приватні школи незалежні від федерального

контролю та регулювання, втім регулюються на рівні урядів штатів.

Відповідно, можемо бачити збалансовану, про- те вкрай складну систему освітньої політики США з чітким розподілом функцій та обов'язків.

Розглядаючи контекст системи освіти США, маємо конкретизувати, що в межах дослідження увага буде зосереджена на структурі освітнього процесу в межах системи державних шкіл K-12. Термін K-12 використовується на означення державної початкової та середньої шкільної освіти у США. Зміст визначення розкриваємо з абrevіатури K-12: K to 12 Program, тобто дитячий садок (Kindergarten) і 12 років базової освіти¹³.

Переходячи до освітніх стандартів зазначимо, що зміст історичної (суспільствознавчої) освіти формується через всю вертикальну структуру відповідних нормативних рамок, що згори-вниз розкривається в наступній схемі: освітні стандарти/рамка → навчальна програма → план уроку (Framework/Standards → Curriculum → Lesson Plan), формуючи сталу та взаємопов'язану ланку рівнів освітнього процесу.

Зазначимо, що освітні стандарти (Framework/Standards) це набір вимог, що включає перелік основних умінь та навичок, які мають засвоїти учні в кінці певного етапу навчання. Так, освітні стандарти на рівні штату не є загальнообов'язковим переліком історичних фактів, дат та діячів для шкіл та вчителів¹⁴. Це виключно певна загальна рамка змісту та можливих тем для висвітлення вчителем в межах уроку, що носить лише рекомендаційний характер та не є обов'язковою для розгляду. Однак, якщо за визначення теми уроку або ж конкретних матеріалів для вивчення на уроці відповідальний вчитель, то загальна рамка та перелік основних тем це завжди питання місцевого самоврядування – рівня штату.

Навчальна програма (Curriculum) своєю чергою вміщує перелік підручників та першоджерел, що можуть стати основою плану уроку, розробка якого перебуває у межах обов'язків вчителя¹⁵. Рішення стосовно змістовного наповнення навчальної

⁹ An Overview of the U.S. Department of Education. U.S. Department of Education. September 2010. URL: <https://www2.ed.gov/about/overview/focus/what.html>

¹⁰ 50-State Comparison: K-12 Governance. Education Commission of the States. URL: <https://www.ecs.org/50-state-comparison-k-12-governance/>

¹¹ 50-State Comparison: K-12 Governance. Education Commission of the States. URL: <https://www.ecs.org/50-state-comparison-k-12-governance/>

¹² School District Boundaries. National Center for Education Statistics. Education demographic and geographic estimates. URL: <https://nces.ed.gov/programs/edge/Geographic/DistrictBoundaries>

¹³ K-12 Curriculum – the US education system. Relocate Magazine. 1 June 2017. URL: <https://www.relocatemagazine.com/education-k-12-curriculum-the-us-education-system>

¹⁴ 50-State Comparison: K-12 Governance. Education Commission of the States. URL: <https://www.ecs.org/50-state-comparison-k-12-governance/>

¹⁵ Squires D. Chapter 1: Curriculum, Instruction, Assessment, and Standards. Aligning and balancing the standards-based curriculum. Thousand Oaks, CA: Corwin Press. 2005. pp. 3–12. URL: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/6919_squires_ch_1.pdf

програми належить саме до юрисдикції шкільного округу – тобто, знаходиться на локальному рівні.

Як бачимо, система освіти США визначається передовсім своєю складністю та децентралізованістю. Відповідно, питання ухвалення стандартів суспільствознавчої освіти розкривається у межах структури системи шкільної освіти США, що реалізована на місцевому (рівні штатів) та локальному (шкільний округ) рівнях. Тож, не випадковим є те, що у рівнянні «школа – шкільний округ – штат» пропущений національний (федеральний) рівень, що і складає головну особливість як освітньої системи загалом, так і історичної (суспільствознавчої) освіти зокрема – відсутність загальнонаціональних стандартів із суспільствознавства. Натомість кожен штат відповідальний за розробку власних. Відповідно, існує 50 різних версій освітніх стандартів з історії та суспільствознавства залежно від штату.

Як вже зазначалось вище, місцевим законодавством також передбачено періодичний перегляд впроваджених стандартів на рівні штату. Слід також відзначити, що відповідальність за схвалення змін при перегляді освітніх стандартів лежить саме на вищезгаданих Радах освіти штатів. Розвиваючи цю тему, зауважимо, що при цьому процес розробки, публічного обговорення та впровадження відповідних освітніх стандартів та змісту навчання в ході зазначених етапів часто політизується, стаючи частиною політичного порядку денного. Тож, коли в американському суспільстві відбуваються якісь широкі дискусії політичного плану, вони можуть істотно відобразитися і на роботі зі стандартами освіти.

Для повнішого розкриття суспільно-політичного контексту роботи, окреслимо основні змістовні контури загальнонаціональної дискусії щодо американського минулого у 2019–2023 рр. Суть суспільної дискусії розкривається в протистоянні двох несумісних бачень американської історії: (1) усталеного «тріумфально-патріотичного», т.зв. «Наративу 1776 року» та (2) тези про «первородний гріх» Америки, розкритому у «Наративі 1619 року». Перший полягає у «наративі прогресу» американської історії, що визначає 1776 рік як рік заснування США, що слугує точкою відліку та за допомогою «ідеалів заснування» веде до «більш досконалого Союзу». Водночас другий наратив протиставляє 1776 року іншу «початкову точку» Америки – 1619 рік. Так, в рамках «Наративу 1619 року» («первородного гріха» Америки) закладено ідею, що момент прибуття перших поневолених африканців на береги Вірджинії та

подальше існування рабства зумовили подальший розвиток США. Цей наратив був запропонований «Проектом 1619», його авторкою є Ніколь Ханна Джонс та редакція видання The New York Times.

Повертаючись до регіонального виміру, саме на етапі перегляду освітніх стандартів на рівні штату можна чітко простежити основні віхи вищезгаданої загальнонаціональної дискусії про те, з якого погляду навчати історії в школах: «тріумфально-патріотичного» чи «первородно-гріховного».

Та перш ніж перейти до конкретних прикладів впровадження освітніх стандартів на рівні штатів, необхідно розглянути кілька показових прикладів у спробах розробки та ухвалення освітніх рамок/стандартів на загальнонаціональному рівні.

Одна з найвідоміших спроб формування національних канонів історичної освіти пов'язана з процесом створення Національних стандартів з історії США у 1992–1994 рр. Започаткування ініціативи відбулось у рамках гранту Міністерства освіти США та Національного фонду гуманітарних наук (National Endowment for the Humanities, далі – NEH), за головування Лінн Чейні у період з 1986 по 1993 рр. Проект був спрямований на викладання американської історії та всесвітньої історії для учнів державних шкіл K-12.

Розроблені Національним центром історії в школах (National Center for History in the Schools) Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, стандарти ще до публікації та подальшої сертифікації отримали опір з боку критиків. Фінальна версія стандартів була розкритикована у 1994 році вже колишньою керівницею фонду Л. Чейні, під головуванням якої виданий відповідний грант та було замовлено їх створення. Своє занепокоєння щодо фінального змісту розроблених історичних стандартів Л. Чейні висловила у статті для The Wall Street Journal під заголовком «Кінець історії». Критика політичині виражалась в ототожненні деяких пунктів стандартів з «політкоректністю» на противагу звичній «традиційній історії»¹⁶. У статті Л. Чейні наголошує, що «традиційна історія» на її думку, лишилась поза увагою стандартів, натомість у стандартах представлено «ревізіоністський порядок денний»¹⁷.

Розробка національних стандартів виступала однією з головних цілей національних

¹⁶ Lynne V. Cheney. The End of the History. American Enterprise Institute. 20 October, 1994. URL: <https://www.aei.org/articles/the-end-of-history/>

¹⁷ Cheney L. V. The End of the History. American Enterprise Institute. 20 October, 1994. URL: <https://www.aei.org/articles/the-end-of-history/>

реформ освіти за президентської адміністрації Дж. Буша-старшого (1989–1993 рр.). Її реалізація продовжилась вже за президентства Білла Клінтона (1993–2001 рр.). За висловом керівників згаданого проєкту Гері Б. Неша і Шарлотти Кребтрі, він мав на меті виробити широкий національний консенсус цілей історії в шкільній програмі та більш конкретного розуміння історії¹⁸. Втім, консенсус у 1994 році так і не був досягнутий, а ініціативу врешті відкинули у Сенаті 99 голосами проти 1.

Ще одним показовим прикладом подібного протистояння за стандарти виступає перегляд «Рамок курсу з історії США The Advanced Placement» у 2012 році (The Advanced Placement U.S. History Course Framework – далі APUSH), розроблені некомерційною організацією The College Board ще у 1956 році. В межах Рамок, на рівні середньої школи, діє Курс AP з американської історії (The Advanced Placement U.S. History Course). Він спрямований на вивчення учнями історії США з 1491 року, пропонуючи єдині рамки для загальних курсів американської історії. У ньому пильна увага приділяється використанню історичних джерел на уроці, розвитку критичного та історичного мислення в учнів. Курс також покликаний підготувати старшокласників до вступу у коледж, шляхом складання відповідних іспитів, результати яких можуть бути зараховані як відповідні кредити курсу з історії¹⁹.

У 2012 році College Board опублікувала оновлені APUSH, впроваджені для використання вчителями у 2014–2015 навчальному році. Порівнюючи об'єм вмісту, відзначаємо, що якщо початкова версія «рамки» від 1956 року містилась на 5 сторінках, то оновлена версія – на 155. У матеріалі зазначається, що документ не є повною навчальною програмою²⁰, натомість є лише структурою. Таким чином, він не містить вичерпного переліку імен, подій і дат, натомість зосереджується на навичках «аналізу та інтерпретації» історичних фактів учнями²¹.

¹⁸ Nash G. B., Crabtree C. National Standards for History Basic Edition: Preface. UCLA Public History Initiative. 1996. URL: <https://phi.history.ucla.edu/nchs/preface/>

¹⁹ AP United States History: The Course. The College Board. URL: <https://apcentral.collegeboard.org/courses/ap-united-states-history>

²⁰ AP United States History: course and exam description. The College Board. 2017. URL: <https://secure-media.collegeboard.org/digitalServices/pdf/ap/ap-us-history-course-and-exam-description.pdf>

²¹ AP United States History: course and exam description. The College Board. 2017. URL: <https://secure-media.collegeboard.org/digitalServices/pdf/ap/ap-us-history-course-and-exam-description.pdf>

Оновлені матеріали APUSH стикнулися з критикою, зокрема політиків. Так, на Республіканському національному комітеті у серпні 2014 року було ухвалено резолюцію стосовно оновлених рамок від The College Board. У ній зазначалося, що APUSH відображає «радикально ревізійний погляд» на американську історію та наголошує на «негативних аспектах» історії нації²².

Також відзначимо відкритий лист до The College Board групи з 55 вчених-підписантів від червня 2015 року, розміщений на сайті некомерційної організації Національної асоціації вчених (National Association of Scholars). Тож, у листі «вчені, занепокоєні AP Історією», звертають увагу що у матеріалах APUSH применшена роль «американського світового лідерства» та акцентують на необхідності жвавих дебатів про природу «американської винятковості», «американської ідентичності» та ролі Америки у світі²³ при вивченні історії учнями. Серед підписантів також значиться і вищезгадана Лінн Чейні, що також долучилась до критики APUSH, випустивши нову редакційну статтю «Кінець історії II» у The Wall Street Journal, очевидно відсилаючись до свого критичного матеріалу від 1994 року.

Відтак, за результатами критики протягом навчального року, APUSH була переформатована для другого видання у липні 2015 року. У заяві The College Board знаходимо дані про зміни, зокрема на основі відгуків з боку громадськості було вдосконалено мову, структуру та вміст курсу²⁴. Разом з тим, особлива увага була приділена «чіткості та збалансованості»²⁵ історичних тверджень. Як результат, у фінальній версії обговорюється як «американська винятковість» (american exceptionalism), так і більше уваги було приділено «позитивному внеску» США у світову історію. Тобто, можемо констатувати, що фінальна версія APUSH з врахуванням публічної критики стала певним компромісом у

²² Resolution concerning Advanced Placement U.S. history (APUSH). Republican National Committee. August 8, 2014. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:M--gXZijMkQJ:https://prod-cdn-static.gop.com/docs/RESOLUTION_CONCERNING_ADVANCED_PLACEMENT_US_HISTORY_APUSH.pdf&hl=uk&gl=ua

²³ Letter Opposing the 2014 APUSH Framework. 2 June 2015. URL: https://www.nas.org/storage/app/media/images/documents/Historians_Statement.pdf

²⁴ Summary of July 30, 2015 release of 2015 AP US History Course and Exam Description Revisions. The College Board. URL: <https://aplusala.org/wp-content/uploads/2016/10/CollegeBoard-USHistory-Update.pdf>

²⁵ Summary of July 30, 2015 release of 2015 AP US History Course and Exam Description Revisions. The College Board. URL: <https://aplusala.org/wp-content/uploads/2016/10/CollegeBoard-USHistory-Update.pdf>

досягненні «збалансованого підходу» до навчання історії в школі. Зазначимо, що AP і на даний час широко розповсюджена у середніх школах США.

Слід згадати також приклад розробки «Дорожньої карти освіти для американської демократії» (Roadmap to Educating for American Democracy), розробленої адвокаційною групою та некомерційною організацією iCivics та опублікованої 1 березня 2021 року. Наміром ініціативи слугувала інтеграції історії та громадянської освіти в усіх класах K–12²⁶. Як і у випадку з Національними стандартами з історії США 1992–1994, «Дорожня карта» була розроблена у рамках гранту Міністерства освіти США та Національного фонду гуманітарних наук (НЕН). Для порівняння, у випадку з розробкою Національних стандартів сума гранту у 1992 році складала 525 тис. дол. від НЕН та 865 тис. дол. від Міністерства освіти, для «Дорожньої карти» у 2021 році було виділено лише 650 тис. дол. Враховуючи досвід обговорення національних стандартів 1992–1994 рр., ця дорожня карта не є спробою впровадження національних стандартів. Натомість документ позиціонувався авторами як дорадчий та націлений на підтримку вже наявних навчальних програм, матеріалів та уроків²⁷. Програма зосереджувалась на ідеї вихованні в учнях «рефлексивного патріотизму», заснованого на прихильності до конституційності американської демократії та її ідеалів. Основною тезою тут виступає прагнення осмислити історичні невдачі країни. Одночасно з тим, це і прагнення до вдосконалення «успадкованого недосконалого минулого» у сучасності²⁸. Тобто, відзначаємо орієнтованість пропонованої освіти, заснованої на ідеях «рефлексивного патріотизму», на примирення зі складним спадком історії. Примітно буде відзначити, що грант виділено у рамках програми More Perfect Union (Більш досконалий Союз), назва якого може відсилати до однієї з тез «традиційної» – «тріумфально-патріотичної» американської історії як «прогресу» в американського суспільства на шляху до більш досконалого Союзу.

Переходячи до розгляду питання перегляду освітніх стандартів на рівні штатів, звернемось

до прикладів Північної Кароліни та Південної Дакоти, у яких зазначені процеси тривали протягом 2019–2021 рр. та 2021–2023 рр. відповідно. Варто зазначити, що хронологічні межі та вибір штатів для розгляду обумовлені загальним суспільно-політичним контекстом 2019–2023 рр. А саме, означена вище національна дискусія щодо ставлення до американського минулого у контексті расизму та рабства, розпочата в серпні 2019 року Ніколь Ханною Джонс та Проєктом 1619. Суспільні дискусії загострились та перейшли у політичну площину влітку 2020 року після смерті Джорджа Флойда під час затримання поліцейськими та подальших загальнонаціональних протестів Black Lives Matter, спричинених цією подією.

Продовженням вищеозначеного суспільно-політичного обговорення історії США та власного минулого стали передбачені законодавством штатів процеси періодичного перегляду освітніх рамок/стандартів на місцевому рівні. Тож, започаткований Радами та Департаментами освіти штатів процес розробки, публічного обговорення та подальшого впровадження освітніх стандартів відбувався в контексті протистояння двох вищезгаданих взаємозаперечних історичних наративів – «тріумфально-патріотичного» наративу «прогресу» до «більш досконалого Союзу», т.зв «традиційного наративу» та опонуючому йому – наративу «первородного гріха Америки», що виражається в ідеї, що завезення поневолених африканців та расизм склали основу подальшого розвитку США.

Розглядаючи приклад Північної Кароліни відзначаємо, що процес розробки оновлених освітніх стандартів для курсів з суспільствознавства (social studies standards) штатів було розпочато у квітні 2019 року після того, як Рада освіти штату проголосувала за перегляд відповідних стандартів K-12 – що традиційно передбачали охоплення учнів від дитячого садочка до 12 класу школи. Процес розробки відповідних стандартів було покладено на співробітників Департаменту громадської освіти штату.

Зауважимо, що розробка та подальше схвалення освітніх стандартів Північної Кароліни проходили під впливом дискусії з приводу акцентів у поглядах на історію США та закладених у документи цінностей. Зокрема, на це вплинули рухи за расову справедливість по всій країні у період травня-серпня 2020 року, збурені смертю Дж. Флойда. Тож, влітку 2020 року розгляд проєкту оновлених стандартів Радою освіти було відкладено до лютого 2021 року, коли оновлені стандарти все ж були схвалені Державною радою штату з питань освіти.

²⁶ Learn to read the Roadmap. Educating for American Democracy. URL: <https://www.educatingforamericandemocracy.org/the-roadmap/#roadmap-not-curriculum>

²⁷ Learn to read the Roadmap. Educating for American Democracy. URL: <https://www.educatingforamericandemocracy.org/the-roadmap/#roadmap-not-curriculum>

²⁸ Educating for American Democracy: Excellence in History and Civics for All Learners. iCivics, Educating for American Democracy (EAD). March 2, 2021. P. 12, P. 22. URL: www.educatingforamericandemocracy.org

Прихильники схвалення освітніх стандартів зосереджувались на більш різноманітних поглядах на історію та можливості приділити більше уваги боротьбі з расизмом, дискримінацією, а також дослідженню історії маргіналізованих груп Америки²⁹. Ухвалення стандартів було підтримано губернатором Північної Кароліни Роєм Купером (демократом), що затвердив відповідне рішення Ради освіти штату.

Водночас критики зосереджували свою увагу на недостатній патріотизм ухваленого документа. Так, заступник губернатора Північної Кароліни, лейтенант-губернатор Марк Робінсон (республіканець) виступив з критикою принципів, закладених в оновлені стандарти, як «лівої ідеології»³⁰. Крім того, член Ради освіти штату Олівія Оксендайн зауважувала, що стандарти мають «надто негативний тон» у ставленні до Сполучених Штатів³¹. Член Ради освіти Емі Уай також зазначала, що керівні принципи документа походять від «радикальної ідеології», згідно з якою США є фундаментально расистською нацією³². Відтак, бачимо, що критиками стандарти визначаються як «антиамериканські» та «непатріотичні». Натомість на їх думку, історія, викладена у стандартах, має приділяти більше уваги «прогресу» нації в напрямку расової рівності після епохи Джима Кроу, означеною періодом расизму та сегрегації³³.

Можемо відзначити, що спроба знайти баланс у поглядах на пропоновані стандарти була здійснена введенням Преамбули, доданою суперінтендантом (State Superintendent of Education) штату Кетрін Труїтт. Зауважимо, що ця посада передбачає

відповідальність за управління системою освіти штату, реалізацію державних освітніх політик та програм, а також керує Департаментом освіти штату. У Північній Кароліні посада суперінтенданта є виборною та цей посадовець входить до Ради освіти штату Північна Кароліна (North Carolina State Board of Education). Так, на думку К. Труїтт, вивчення «суворих істин» як от гноблення корінних американців та расистська система Джима Кроу має відбуватися наряду з дослідженням досягнень Конституції та боротьби з рабством³⁴. На її переконання, це дозволить охопити «весь спектр історії»³⁵.

На додачу до оновлених стандартів штату, у липні 2021 року були також ухвалені супровідні документи, які доповнюють раніше затверджені стандарти. Зокрема, вони містять приклади тем і класних заходів у межах нових стандартів з суспільствознавства. У цій дискусії демократи підтримали такий підхід, а республіканці – ні.

Зосередимось на змінах, внесених у фінальний документ у процесі дискусій. Так, 5-ту версію стандартів було переписано у бік ширшого викладу у порівнянні з 4-ю чернеткою. Зокрема, дискусія зосередилась на «системності» деяких пропонованих стандартами понять та завершилась заміною термінів «системний расизм», «системна дискримінація» та «гендерна ідентичність» на «расизм», «дискримінацію» та «ідентичність». У цьому контексті відзначаємо позицію К. Труїтт, яка зазначала, що ідеї про «системність» расизму є суб'єктивними та дискусійними, в той час, як член Ради освіти штату Джеймс Форд заперечував цьому, вбачаючи існування інституціоналізованого расизму беззаперечним³⁶.

Ще одним прикладом дискусій щодо оновлення освітніх стандартів з суспільствознавства (social studies standards) виступає Південна Дакота. Важливість процесу їх розробки та ухвалення підкреслювалася складною історичною спадщиною штату, означеною історією племен корінних американців. Варто зазначити, що спроби

²⁹ Walkenhorst E. State Board of Education approves final «unpacking documents» for new social studies standards. WRAL News. 8 July, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/state-board-of-education-approves-final-unpacking-documents-for-new-social-studies-standards/19762059/>

³⁰ Iati M. New rules make N.C. schools discuss racism. Some officials opposed the «anti-American» change. The Washington Post. 5 February, 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2021/02/05/north-carolina-social-studies-standards/>

³¹ Walkenhorst E. State Board of Education approves final «unpacking documents» for new social studies standards. WRAL News. 8 July, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/state-board-of-education-approves-final-unpacking-documents-for-new-social-studies-standards/19762059/>

³² Iati M. New rules make N.C. schools discuss racism. Some officials opposed the «anti-American» change. The Washington Post. 5 February, 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2021/02/05/north-carolina-social-studies-standards/>

³³ Walkenhorst E. NC State Board of Education approves new social studies standards. WRAL News. February 19, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/nc-state-board-of-education-approves-new-social-studies-standards/19509652/>

³⁴ Iati M. New rules make N.C. schools discuss racism. Some officials opposed the «anti-American» change. The Washington Post. 5 February, 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2021/02/05/north-carolina-social-studies-standards/>

³⁵ Walkenhorst E. NC State Board of Education approves new social studies standards. WRAL News. February 19, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/nc-state-board-of-education-approves-new-social-studies-standards/19509652/>

³⁶ Granados A. Revisions to social studies standards spark debate. EdNC. 27 January, 2021. URL: <https://www.ednc.org/2020-01-27-revision-to-social-studies-standards-spark-debate/>

включення досвіду цих спільнот до вмісту освіти штату відбувалися протягом перших десятиліть XXI ст. Зокрема, протягом 2008–2016 рр. велася розробка добровільних стандартів, присвячених історії *Oseti Sakowin*, групи корінних племен штату дакота, лакота та накота. Дані стандарти, що включали також і набір планів уроків для вчителів, були ухвалені Радою освітніх стандартів штату у 2018 році.

Процес розробки оновлених стандартів освіти штату з громадянства та історії для учнів K-12 було розпочато у березні 2021 року після підписання губернатором Південної Дакоти Крісті Ноем (республіканка) відповідного виконавчого указу, що передбачав створення робочої групи.

Протягом червня-липня 2021 року робочою групою було розроблено попередній варіант стандартів. Втім, під час перегляду та редагування проєкту оновленого документа Департаментом освіти штату було виключено раніше погоджені робочою групою аспекти. Внесені зміни полягали у видаленні вмісту, що стосувався корінних американців, зокрема згадок про *Oseti Sakowin*. Відтак, у редагованому документі, не знаходимо пунктів, що стосуються географії, символів та свят, етимології та племінної організації *Oseti Sakowin*, а також федеральної політики щодо корінних американців, що містилися у пропонованому робочою групою варіанті^{37 38}. За виразом заступника секретаря Департаменту освіти штату Мері С. Сміт правки внесені задля «більшої ясності й концентрації» освітян і громадськості³⁹.

Видозміна деяких пунктів спрямувала стандарти в бік узагальнення, відійшовши від прямих згадок та посилань на вивчення досвіду *Oseti Sakowin*. Так, на рівні першого класу у підпункті К.Н.6.1 на місці обговорення «історичних оповідань» *Oseti Sakowin* знаходимо пункт щодо розуміння існування «різних культурних груп», які

утворюють громади Південної Дакоти^{40 41}. У другому класі у підпункті 2.Н.6.1 замість обговорення культури *Oseti Sakowin* до «європейського впливу» пропонується обговорити та дослідити «культуру та історію спільноти» (у контексті спільноти Південної Дакоти без згадки корінних народів)^{42 43}.

Простежуючи вплив губернаторки Південної Дакоти Крісті Ноем на процес розгляду стандартів зазначимо, що навіть редагована версія стандартів не отримала затвердження її підписом. Відповідно, проєкт вищезгаданих стандартів від 26 липня 2021 року був відкинутий. Натомість у жовтні 2021 року посадовиця наказала повністю перезапустити процес стандартів суспільствознавства, що передбачало створення нової робочої групи та нового набору стандартів. Нова робоча група працювала над розробкою нового варіанту стандартів протягом квітня-серпня 2022 року. В результаті, після 4 раундів публічних обговорень 17 квітня 2023 року Радою освітніх стандартів Південної Дакоти було схвалено оновлений 179-сторінковий документ. Ставлення К.Ноем до ухвалених стандартів простежуємо у тому, що, на її думку, вони стали виявом «справжніх знань» (*true accounting*) про історію⁴⁴. У баченні К. Ноем, викладеному в офіційній заяві, стандарти мають відображати «правдиву та чесну» історію Америки та штату, а викладання має відбуватись у «збалансованому» контексті⁴⁵.

³⁷ South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 26 July 2021. URL: https://www.documentcloud.org/documents/21039553-july-26-2021-sd-word-version-social-studies-standards_-002

³⁸ South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 5 August 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1mHs10KVosaCwjCWJMEzJul_E-jWqVawi/view

³⁹ Matzen M. South Dakota DOE removed Indigenous topics from social studies standards before final draft. Argus Leader. 10 August, 2021. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2021/08/10/departament-education-standards-draft-removes-native-american-topics-lakota-nakota-oceti-sakowin/5540521001/>

⁴⁰ South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 26 July 2021. URL: https://www.documentcloud.org/documents/21039553-july-26-2021-sd-word-version-social-studies-standards_-002 10 ст

⁴¹ South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 5 August 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1mHs10KVosaCwjCWJMEzJul_E-jWqVawi/view 12 ст

⁴² South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 26 July 2021. URL: https://www.documentcloud.org/documents/21039553-july-26-2021-sd-word-version-social-studies-standards_-002 ст 16

⁴³ South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 5 August 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1mHs10KVosaCwjCWJMEzJul_E-jWqVawi/view ст 16

⁴⁴ Matzen M. South Dakota social studies standards pass, despite opposition from educators, tribes. Argus Leader. 17 April 2023. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2023/04/17/south-dakota-social-studies-standards-adopted-board-of-education-standards-despite-opposition/70121700007/>

⁴⁵ Matzen M. Gov. Kristi Noem announces relaunch of new social studies standards review process. Argus Leader. 1 October, 2021. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2021/10/01/new-social-studies-standards-review-pro>

Крім того, ще у травні 2021 року К. Ноем підписала «Parent Power Pledge», публічну обіцянку у рамках проєкту «The 1776 Pledge to Save Our Schools» групи політичних дій (political action group) «1776 Pledge». Підписанти зобов'язуються дотримуватись обіцянки про сприяння навчальній програмі, заснованій на «ідеалах заснування» та виступати проти будь-яких навчальних програм, що «протиставляють учнів один одному»⁴⁶. Можемо побачити, що як проєкт 1776 Pledge, так і декларовані принципи наслідують тези президента Д. Трампа та створеної його виконавчим указом Президентської дорадчої комісії 1776 року про «патріотичне виховання» та «ідеали заснування», виголошені на Конференції Білого Дому з Американської історії 17 вересня 2020 року та у відповідному звіті Комісії в січні 2021 року. Згідно з цим баченням, викладання історії у школі полягає у вивченні героїчних моментів історії нації задля виховання дітей у ключі патріотизму та гордості за історію країни. При цьому ігноруються деякі трагічні аспекти історії, як от роль рабства, расизму на формування демократії у США та роль і місце афроамериканців у історії країни.

Варто відзначити також реакцію громадськості на зміст нових стандартів освіти штату. Так, невдовзі після ухвалення документа Рада освіти Південної Дакоти отримала 1295 публічних коментарів щодо стандартів, з яких 1137 проти, 121 – за, та лише 37 – нейтральні⁴⁷. Представники дев'яти племен штату також виступили проти ухвалення, висловивши занепокоєння тим, що пропоновані стандарти не забезпечують «адекватної репрезентації» корінних американців в історії. Зокрема, директори племінної освіти наголошували на необхідності повернення до вмісту стандартів згадок про *Oceti Sakowin*⁴⁸. Напроти, видалення вмісту корінного населення штату у спільній заяві племен оцінюється як вияв «системного расизму», що маргіналізує корінні громади Південної Дакоти та їхній внесок в історію⁴⁹.

cess-relaunches-kristi-noem-announces-department-of-education/5951809001/

⁴⁶ Parent Power Pledge. 1776 Action. URL: <https://1776action.org/pledge/>

⁴⁷ Matzen M. South Dakota social studies standards pass, despite opposition from educators, tribes. Argus Leader. 17 April 2023. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2023/04/17/south-dakota-social-studies-standards-adopted-board-of-education-standards-despite-opposition/70121700007/>

⁴⁸ South Dakota Tribes Unite Against Governor's Inadequate Social Studies Standards. URL: <https://www.documentcloud.org/documents/23743297-sdeec9tribes?responsive=1&title=1>

⁴⁹ South Dakota Tribes Unite Against Governor's Inadequate

Важливим видається також навести реакцію Американської історичної асоціації (АНА), професійної профільної організації істориків США. Так, АНА у своїх відкритих листах (від лютого та вересня 2022 року, а також – квітня 2023 року) виражала стурбованість та занепокоєння стосовно процесу перегляду стандартів.

У листі від лютого 2022 року, що адресувався представникам Палати та Сенату Південної Дакоти, АНА виступила рішуче проти ухвалення законопроектів НВ 1337 і НВ 1012. Ці законодавчі ініціативи були спрямовані на заборону викладання «політично суперечливих» концепцій, зокрема розгляд рабства та расизму як відходу від «основоположних принципів Америки – свободи та рівності»⁵⁰. Так, АНА оцінювала наслідки від можливості ухвалення подібного законодавства як такі, що можуть завдати шкоди учням та викликати занепокоєння щодо викладання певних тем у вчителів⁵¹. Тож, заклики АНА до відмови від «обмежень історичної освіти» можна оцінити як успішні, позаяк згадані законопроекти не були прийняті під час законодавчих сесій.

У спрямованих до Ради освіти штату листах від вересня 2022 року та квітня 2023 року АНА опонувала пропонованим стандартам та акцентувала на важливості історичної освіти й відповідності стандартів критеріям організації. Зокрема, у вересні стурбованість АНА стосувалась акцентів на запам'ятовуванні як формі навчання, недостатній увазі розвитку критичного мислення в учнів та розуміння історичного контексту як запоруки дослідження проблем з різних точок зору. Ці недоліки у листі напряду пов'язуються з політичним процесом та втручанням в освіту⁵². У квітні 2023 року занепокоєність організації полягала у спробах політичного втручання у процес розробки стандартів, оцінюючи його відтак як «поспіш-

Social Studies Standards. URL: <https://www.documentcloud.org/documents/23743297-sdeec9tribes?responsive=1&title=1>

⁵⁰ House Bill 1337 An Act to protect elementary and secondary students from political indoctrination. South Dakota House of Representatives. URL: <https://mylrc.sdlegislature.gov/api/Documents/232317.pdf>

⁵¹ AHA Sends Letters to South Dakota Legislature Opposing Legislation Restricting History Education. American Historical Association. February 2022). URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letters-to-south-dakota-legislature-opposing-legislation-restricting-history-education-\(february-2022\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letters-to-south-dakota-legislature-opposing-legislation-restricting-history-education-(february-2022))

⁵² AHA Sends Letter to South Dakota Board of Education Opposing Social Studies Standards Revision Process. American Historical Association. September 2022. URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letter-to-south-dakota-board-of-education-opposing-social-studies-standards-revision-process-\(september-2022\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letter-to-south-dakota-board-of-education-opposing-social-studies-standards-revision-process-(september-2022))

ний» та такий, що був «керований політичними мотивами»⁵³. В обох листах АНА закликає повернутись до законодавчо визначеної процедури ухвалення стандартів та розглянути раніше відкинутий губернаторкою штату варіант від 26 липня 2021 року.

Критика з боку АНА, втім, не завадила губернаторці штату К. Ноем ввести в дію виконавчий указ від 5 квітня 2022 року (виконання якого не потребує схвалення Сенату та Палати представників штату), що був спрямований на обмеження викладення «концепцій, що викликають розбіжності» (divisive concepts) в школах К-12 штату та приписував Департаменту освіти перевірити власні політику, інструкції та матеріали, розроблені установою, на предмет наявності подібних концепцій⁵⁴. Аналіз вживаних губернатором термінів та вмісту документа дозволяють сказати, що виконавчий указ наслідує тон згаданих законопроектів. Відповідно, можемо відзначити вплив ухваленого указу на подальшу освітню політику штату. Про процес політизації освітнього процесу з боку К. Ноем свідчить також і виборчий процес на пост губернатора Південної Дакоти, що стартував у березні-червні 2022 року, а закінчився у листопаді 2022 року переобранням саме кандидати від Республіканської партії.

Висновки. Можемо констатувати, що широка національна дискусія 2019–2023 рр. щодо американського минулого, що була означена протистоянням двох взаємовиключних бачень історії: «Наративу 1776 року» та «Наративу 1619 року» позначилась також і на регіональному рівні, зокрема – у ході перегляду та впровадження освітніх стандартів у штатах Північна Кароліна (2019–2021 рр.) та Південна Дакота (2021–2023 рр.).

Щодо спроб впровадження загальнонаціональних освітніх стандартів, відзначаємо поступовий відхід від намагань утвердити їх як загальнообов'язкові на рівні штатів до рекомендаційно-дорадчого характеру подібних ініціатив. На підтвердження цьому слугують приклади провалу ініціатив з ухвалення Національних стандартів з історії США у 1994 році та перегляду APUSH у 2012–2015 рр. Прикладом зміни підходів може слугувати розробка кінтегрованої історії, що вті-

лена у «Дорожній карті освіти для американської демократії» від 2021 року. В її основу покладено т.зв. «рефлексивний патріотизм» як ідея про необхідність висвітлення як трагічних, так і тріумфальних сторінок історії країни, що демонструє більш компромісний підхід.

Відповідно, розуміння аспектів функціонування освітньої системи США у контексті її фрагментованості та децентралізованості, дозволяє дійти висновку про те, що саме регіональний рівень став місцем «протистояння за правильну версію історії» для навчання у школах. Так, законодавчо визначений механізм періодичного перегляду освітніх рамок на рівні штатів означився політизацією, яка, втім, мала як спільні, так і відмінні риси залежно від штату. Як для Північної Кароліни, так і для Південної Дакоти спільним є те, що однією з головних тем при перегляді освітніх стандартів було врахування трагічного досвіду історії (спадщина рабства та сегрегації й гноблення корінних американців відповідно).

Щодо відмінностей, зазначимо, що у Північній Кароліні позиції представників республіканської та демократичної партій у Раді освіти щодо ухвалення оновлених стандартів суттєво різнились. Перші – зосереджувались на публічній критиці пропонуваніх версій стандартів, визначаючи їх як «радикальні», «антиамериканські» та «непатріотичні». Другі – акцентували на необхідності згадок трагічних сторінок історії. Втім, компромісне рішення полягало у включенні як трагічних (існування системи расизму та рабства), так і тріумфальних (боротьба з расизмом та рабством) сторінок історії в оновлені освітні стандарти штату. Натомість у Південній Дакоті відзначаємо безпосереднє політичне втручання губернатора К. Ноем у законодавчо визначену процедуру ухвалення стандартів. Так, політик прагнула сприяти навчальній програмі, заснованій на «принципах заснування» Америки, ігноруючи критику громадськості, представників племен корінних американців та профільних історичних організацій, зокрема Американської історичної асоціації (АНА). Так, в ухвалені стандарти штату так і не потрапили матеріали присвячені історії корінних американців Oseti Sakowin.

Перспектива подальших досліджень на нашу думку полягає у вивченні процесів перегляду відповідних стандартів на рівні штатів, аналізі відмінностей та особливостей. Крім того, важливим видається простежити вплив подібних громадських дискусій з приводу історії й на інші нормативно-правові документи місцевого рівня, як

⁵³ AHA Sends Letter Opposing Proposed South Dakota Social Studies Standards. American Historical Association. April 2023. URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-letter-opposing-proposed-south-dakota-social-studies-standards-\(april-2023\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-letter-opposing-proposed-south-dakota-social-studies-standards-(april-2023))

⁵⁴ Executive order 2022-02. State of South Dakota. Office of the Governor. URL: <https://governor.sd.gov/doc/GovNoem-K12CRT-EO.pdf>

от навчальні програми та плани уроків. Особливу увагу звертаємо також на можливість дослідження особливостей історичної (суспільствознавчої)

освіти племен корінних американців, рівень залученості їх історій в загальнонаціональній освітній парадигмі.

References

- 50-State Comparison: K-12 Governance. Education Commission of the States. URL: <https://www.ecs.org/50-state-comparison-k-12-governance/>
- AHA Sends Letter Opposing Proposed South Dakota Social Studies Standards. American Historical Association. April 2023. URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-letter-opposing-proposed-south-dakota-social-studies-standards-\(april-2023\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-letter-opposing-proposed-south-dakota-social-studies-standards-(april-2023))
- AHA Sends Letters to South Dakota Legislature Opposing Legislation Restricting History Education. American Historical Association. February 2022. URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letters-to-south-dakota-legislature-opposing-legislation-restricting-history-education-\(february-2022\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letters-to-south-dakota-legislature-opposing-legislation-restricting-history-education-(february-2022))
- AHA Sends Letter to South Dakota Board of Education Opposing Social Studies Standards Revision Process. American Historical Association. September 2022. URL: [https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letter-to-south-dakota-board-of-education-opposing-social-studies-standards-revision-process-\(september-2022\)](https://www.historians.org/news-and-advocacy/aha-advocacy/aha-sends-letter-to-south-dakota-board-of-education-opposing-social-studies-standards-revision-process-(september-2022))
- An Overview of the U.S. Department of Education. U.S. Department of Education. September 2010. URL: <https://www2.ed.gov/about/overview/focus/what.html>
- AP United States History: course and exam description. The College Board. 2017. URL: <https://secure-media.collegeboard.org/digitalServices/pdf/ap/ap-us-history-course-and-exam-description.pdf>
- AP United States History: The Course. The College Board. URL: <https://apcentral.collegeboard.org/courses/ap-united-states-history>
- Bratko M. Systema osvity SShA: struktura, tradytsii upravlinnia, osoblyvosti vyshchoi osvity. Osvitohichnyi dyskurs, 2017. S. 252–268. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/478/388>
- Dubrovskiy V. Filosofiia standartiv dlia hromadianskoi osvity v SShA. Amerykanska filosofiia ochyma ukrainskykh doslidnykiv. Materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii. 22 hrudnia 2005 r. Poltava: POIPPO. S. 39–47. URL: https://www.researchgate.net/profile/Serhii-Klepko/publication/348234930_AMERIKANSKA_FILOSOFIA_OSVITI_OCIMA_UKRAINSKIH_DOSLIDNIKIV_Materiali_Vseukrainskoi_naukovopraktychnoi_konferentsii_22_grudna_2005_r_-_Poltava_POIPPO_2005_-_281s/links/5ff4716d45851553a0207fa4/AMERIKANSKA-FILOSOFIA-OSVITI-OCIMA-UKRAINSKIH-DOSLIDNIKIV-Materiali-Vseukrainskoi-naukovopraktychnoi-konferentsii-22-grudna-2005-r-Poltava-POIPPO-2005-281s.pdf#page=38
- Educating for American Democracy: Excellence in History and Civics for All Learners. iCivics, Educating for American Democracy (EAD). March 2, 2021. URL: www.educatingforamericandemocracy.org
- Executive order 2022-02. State of South Dakota. Office of the Governor. URL: <https://governor.sd.gov/doc/GovNoem-K12CRT-EO.pdf>
- Granados A. Revisions to social studies standards spark debate. EdNC. 27 January, 2021. URL: <https://www.ednc.org/2020-01-27-revision-to-social-studies-standards-spark-debate/>
- House Bill 1337 An Act to protect elementary and secondary students from political indoctrination. South Dakota House of Representatives. URL: <https://mylrc.sdlegislature.gov/api/Documents/232317.pdf>
- Iati M. New rules make N.C. schools discuss racism. Some officials opposed the «anti-American» change. The Washington Post. 5 February, 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2021/02/05/north-carolina-social-studies-standards/>
- Jackson S. The Place of World History in South Dakota's Failed 2021 Social Studies Standards Revision Process. World History Connected, Vol. 20, No. 1. 2023. 23 p. URL: <https://journals.gmu.edu/index.php/whc/article/view/3527/1966>
- Jeffrey C. Eargle, J. C. The dominant narrative of slavery in South Carolina's history standards. The Journal of Social Studies Research. Vol. 40. Issue 4. 2016. 295–307 pp. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0885985X15000431>
- K-12 Curriculum – the US education system. Relocate Magazine. 1 June 2017. URL: <https://www.relocatemagazine.com/education-k-12-curriculum-the-us-education-system>
- Learn to read the Roadmap. Educating for American Democracy. URL: <https://www.educatingforamericandemocracy.org/the-roadmap/#roadmap-not-curriculum>
- Letter Opposing the 2014 APUSH Framework. 2 June 2015. URL: https://www.nas.org/storage/app/media/images/documents/Historians_Statement.pdf
- Lynne V. Cheney. The End of the History. American Enterprise Institute. 20 October, 1994. URL: <https://www.aei.org/articles/the-end-of-history/>

- Matzen M. Gov. Kristi Noem announces relaunch of new social studies standards review process. Argus Leader. 1 October, 2021. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2021/10/01/new-social-studies-standards-review-process-relaunches-kristi-noem-announces-department-of-education/5951809001/>
- Matzen M. South Dakota DOE removed Indigenous topics from social studies standards before final draft. Argus Leader. 10 August, 2021. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2021/08/10/department-education-standards-draft-removes-native-american-topics-lakota-nakota-oceti-sakowin/5540521001/>
- Matzen M. South Dakota social studies standards pass, despite opposition from educators, tribes. Argus Leader. 17 April 2023. URL: <https://www.argusleader.com/story/news/education/2023/04/17/south-dakota-social-studies-standards-adopted-board-of-education-standards-despite-opposition/70121700007/>
- Nash G. B., Crabtree C. National Standards for History Basic Edition: Preface. UCLA Public History Initiative. 1996. URL: <https://phi.history.ucla.edu/nchs/preface/>
- Parent Power Pledge. 1776 Action. URL: <https://1776action.org/pledge/>
- Plakhotniuk O. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia u shkilnii praktytsi SSHA. Ridna shkola. 2010. № 1–2. S. 72–77. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=rsh_2010_1-2_18
- Resolution concerning Advanced Placement U.S. history (APUSH). Republican National Committee. August 8, 2014. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:M--gXZijMkQJ:https://prod-cdn-static.gop.com/docs/RESOLUTION_CONCERNING_ADVANCED_PLACEMENT_US_HISTORY_APUSH.pdf&hl=uk&gl=ua
- School District Boundaries. National Center for Education Statistics. Education demographic and geographic estimates. URL: <https://nces.ed.gov/programs/edge/Geographic/DistrictBoundaries>
- Shumaieva S. Rozvytok kontseptsii osvitynih standartiv. Materialy Vseukrainskoho naukovy-praktychnoho seminaru. Rozdil 3: Osvitni reformy ta innovatsii u hlobalizovanomu sviti amerykanskoj systemy shkilnoi osvity. Pedahohichna dumka, m. Kyiv, 11 chervnia 2015 roku. S.81–83. URL: https://lib.iitta.gov.ua/714662/1/Tezy%20book_PC%202015.pdf
- South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 5 August 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1mHs10KVosaCwjCWJMEzJul_E-jWqVavi/view
- South Dakota Social Studies Content Standards Preparing students to be college, career, and life ready citizens. South Dakota Department of Education. 26 July 2021. URL: https://www.documentcloud.org/documents/21039553-july-26-2021-sd-word-version-social-studies-standards_-002
- South Dakota Tribes Unite Against Governor's Inadequate Social Studies Standards. URL: <https://www.documentcloud.org/documents/23743297-sdeec9tribes?responsive=1&title=1>
- Squires D. Chapter 1: Curriculum, Instruction, Assessment, and Standards. Aligning and balancing the standards-based curriculum. Thousand Oaks, CA: Corwin Press. 2005. pp.3–12. URL: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/6919_squires_ch_1.pdf
- Stoops T. Radical changes coming to North Carolina's social studies standards. The Carolina Journal. 15 January, 2021. URL: <https://www.carolinajournal.com/opinion/radical-changes-coming-to-north-carolinas-social-studies-standards/>
- Summary of July 30, 2015 release of 2015 AP US History Course and Exam Description Revisions. The College Board. URL: <https://aplusala.org/wp-content/uploads/2016/10/CollegeBoard-USHistory-Update.pdf>
- Walkenhorst E. NC State Board of Education approves new social studies standards. WRAL News. February 19, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/nc-state-board-of-education-approves-new-social-studies-standards/19509652/>
- Walkenhorst E. State Board of Education approves final «unpacking documents» for new social studies standards. WRAL News. 8 July, 2021. URL: <https://www.wral.com/story/state-board-of-education-approves-final-unpacking-documents-for-new-social-studies-standards/19762059/>
- Wayne Ross E., Mathison S., Vinson K. D. Social studies education and standards-based education reform in north america: curriculum standardization, high-stakes testing, and resistance. Revista Latinoamericana de Estudios Educativos. No. 1, Vol. 10, pp. 19–48. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/1341/134139791002.pdf>
- Zakharova Y. Orhanizatsiino-pravovi ta metodychni zasady hromadianskoho vykhovannia u SSHA. Pedahohichniy almanakh, 2012. Vyp. 16. S. 36–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pedalm_2012_16_7